

Wij hebben op school:

- GGD wijzer 'Gezond en veilig' (paars/gele map)
- Als een ramp de school treft (boek van het KPC)
- Als de dood ingrijpt (protocol voor het primair onderwijs in de regio Flevoland)
- Computer leerkracht (L-schijf) - overlijden leerling: Diverse stappenplannen en brieven voor ouders over overlijden leerling/ouder/leerkracht etc.
- Kist met diverse lees- en prentenboeken
- Boekjes van Stichting In-de-wolken voor kinderen, ouders en leerkracht.

Hierin lees je alles over begeleiding etc. en dit geeft veel praktische tips waar je mee kunt werken.

-----

Algemeen: Er worden geen mededelingen aan de pers gedaan. De directeur meldt alleen dat onze 1ste zorg de nabestaanden en de medeleerlingen betreft en dat we ons daar op richten.

## 1. Melding

### A. Het bericht komt binnen op een schooldag

- opvang van degene die het bericht meldt
- overdracht van de melding naar de MAT

De schoolleiding hoort het bericht :

Overleden buiten schooltijd (ten gevolge van langdurige ziekte/totaal onverwacht/ongeval/zelfdoding/familiedrama)

- de melding controleren wanneer het bericht niet afkomstig is van de familie of andere bevoegden
- informeren naar het wie, wat, waar en hoe het gebeurd is
- geheimhouding tot nader orde
- sleutelteam samenstellen : directie– IB'er – groepsleerkracht.
- Breng het bestuursbureau op de hoogte
- Breng tussentijd en SKL op de hoogte
- Schakel de GGD in en het Maatschappelijk Werk (voor hulpverlening aan het team)

### Overleden tijdens schooluren of in schoolverband

- de omstandigheden waaronder de gebeurtenis plaatsvond controleren
- hulpverlening op gang brengen indien dit nog niet is gebeurd.
- indien de plaats van het ongeval buiten de school is (schoolreisje/gymzaal/excursie/..) ervoor zorgen dat de leerlingen/leerkrachten die zich op de plaats van het ongeval bevinden naar school worden gebracht en worden opgevangen
- geheimhouding tot nader orde
- contact zoeken met nabestaanden (eventueel in samenwerking met politie, huisarts, slachtofferhulp) (directeur)
- sleutelteam samenstellen : directie– IB'er – groepsleerkracht. Directie neemt voortouw.
- Breng het bestuursbureau op de hoogte
- Indien de ouders de schuld bij school neerleggen en niet met school willen overleggen, zorgt

# Protocol bij het overlijden van een leerling

2012

het sleutelteam voor externe begeleiding (ggd/cmd/slachtofferhulp/o.i.d.). De begeleiding van school beperkt zich dan tot de zorg voor de overige leerlingen.

## Het sleutelteam

1. Leden sleutelteam: Directielid, IB-er en groepsleerkracht  
(Afhankelijk van de situatie wordt grootte van het sleutelteam bepaald)
2. sleutelteam samenstelling aan andere leerkrachten meedelen
3. het sleutelteam handelt nauw samen met de ouders, alles dient in overleg en naar de wensen van de ouders worden geregeld, in zoverre dit in overeenstemming is met de visie van de school.
4. sleutelteam is verantwoordelijk voor (de taken worden onderling verdeeld, afhankelijk van de situatie):
  - o informeren van de betrokkenen
  - o organisatorische aanpassingen
  - o opvang van leerlingen en leerkrachten
  - o contacten met ouders
  - o regelingen in verband met rouwbezoek en uitvaart
  - o administratieve afhandeling
  - o Briefje maken met tekst die de groepsleerkrachten kunnen gebruiken om voor te lezen tijdens de mededeling aan de ouders. (zie L-schijf: overlijden)
  - o nazorg van de betrokkenen
5. het sleutelteam gaat na wie geïnformeerd moet worden over het overlijden:
  - o het personeel
  - o de klas van de leerling
  - o familieleden zoals broers, zussen, neven en nichten die op school zitten
  - o overige leerlingen (denk aan de leerlingen in de gymzaal, RT)
  - o ouders

## B. Het bericht komt binnen in de vakantie/weekeinde/na schooltijd

### Hier worden alleen de zaken vermeld die verschillen met punt A

- sleutelteam samenstellen van de mensen die je kunt bereiken (afhankelijk van wie te bereiken is neemt het initiatief)
- collega's telefonisch op de hoogte brengen en uitnodigen voor een bijeenkomst op school. Indien mogelijk nog dezelfde dag.
- Briefje maken met tekst die de groepsleerkrachten kunnen gebruiken om voor te lezen tijdens de mededeling aan de ouders.
- ouders van de kinderen in de klas van de overleden leerling en eventueel de klas van broertje(s)/zusje(s) telefonisch op de hoogte brengen en samen met de kinderen uitnodigen voor een bijeenkomst op school (indien mogelijk nog dezelfde dag of volgende dag). (IB-er i.s.m. groepsleerkracht/Mat) Tip: vraag bij een telefoongesprek eerst aan de ouder of deze ervoor zorgt, dat het kind dit gesprek niet hoort. De ouder brengt zelf zijn kind op de hoogte van het overlijden. Laat de leerkrachten vanuit school bellen en vang elkaar op. Dit brengt veel emoties teweeg voor de leerkrachten.
- Groepsleerkrachten van de overige groepen brengen hun eigen groep op de hoogte: dat kan telefonisch of de eerstvolgende schooldag in de groep(na weekend). (telefonisch: via de oudsten). Het sleutelteam heeft een brief gemaakt als leidraad voor de gesprekken.
- Teamleden/ouders die je niet kunt bereiken (op alle aanwezige tel.nummers van de calamiteitenlijst) worden via de voicemail of schriftelijk op de hoogte gebracht(vakantie).

# Protocol bij het overlijden van een leerling

2012

- afspreken wie er naar de uitvaart gaat, indien gewenst door de ouders van het overleden kind. De voorkeur gaat uit naar minimaal 2 personen, afhankelijk van wie er te bereiken is.
- na de vakantie bijeenkomst organiseren met ouders van de klas, de kinderen worden in hun eigen groep opgevangen.
- Geef alle ouders de informatie per brief: "Informatie voor ouders: Uw kind heeft iets schokkends meegemaakt."

## C. Het bericht van overlijden komt na ziekte (een verwacht overlijden)

Indien het kind zo ziek is, dat het overlijden onvermijdelijk dichterbij komt, kunnen al voorbereidingen worden getroffen. Daardoor is het team voorbereid en verloopt de organisatie veel soepeler.

- Zoek een mooie foto voor de herdenkingstafel en lijst deze in
- Zorg voor alle materialen van de herdenkingshoek: mooie kleden, kaarsen (electrisch), een herdenkingsboek (evt. zelfgemaakt)
- Zoek contact met andere scholen, die dit mee hebben gemaakt voor tips.
- Schakel de schoolbegeleider van de GGD voor hulp (vooral als opvang voor het team).
- Overweeg of het nodig is kinderen en ouders al op de hoogte te brengen van het naderende overlijden van het kind.
- Maak alvast bellijsten: wie stelt wie straks op de hoogte.
- Spreek met het team dit protocol door, zodat ze weten wat er gaat komen.
- Kopieer alvast voor alle ouders de informatie: "Informatie voor ouders: Uw kind heeft iets schokkends meegemaakt."

## 2. Het vertellen van het nieuws

Aandachtspunten: De groepsleerkracht bereidt zich voor op het gesprek met de klas samen met de IB'er of directie. De groep van de betrokkenen (groep van overleden leerling en groep van eventuele broertjes/zusjes) wordt opgevangen door de collega's. Let er op, dat alle leerkrachten wel hetzelfde verhaal vertellen.

### A. de klas van de overleden leerling/klas broertje-zusje overleden leerling

- Creëer een sfeer waarin het mogelijk is om te zeggen, dat je er moeite mee hebt
- Het vertellen van het nieuws doet de groepsleerkracht, evt. ondersteund door bijv. IB.
- Probeer de opvang zoveel mogelijk in de klas te houden, maar zorg dat er een ruimte is waar leerlingen naartoe kunnen, die alleen willen zijn of erg overstuurd zijn
- Wees erop voorbereid dat deze situatie andere verlieservaringen kan reactiveren, zowel bij leerlingen en ouders als bij leerkrachten
- Zorg dat je werkvormen bij de hand hebt die verwerking stimuleren
- Zorg dat het verdrietkoffertje + boeken over verlies en rouw in de klas aanwezig zijn (GGD)
- Bereid je goed voor: wat ga je zeggen en hoe, welke effecten kun je verwachten

### De mededeling

- Vertel het hoe, waar en wanneer van de gebeurtenis
- Breng het bericht over zonder eromheen te draaien
- Geef in eerste instantie alleen de hoogst noodzakelijke informatie
- Neem voldoende tijd voor emoties
- Wanneer de emoties wat geluwd zijn en de kinderen beginnen vragen te stellen, kun je

overstappen naar de volgende informatie

- Vertel hoe het contact met de familie verloopt
- Geef uitleg over gevoelens van verdriet die naar boven komen (iedereen verwerkt het verdriet op zijn manier)
- Vertel bij wie de leerlingen terecht kunnen voor een persoonlijk gesprek
- Laat de leerlingen weten hoe het programma van deze dag en de komende dagen er uit ziet
- Geef, als er naar gevraagd wordt, heel summier uitleg over het rouwbezoek en de uitvaart (vaak kan dat beter in een later stadium)
- Een lid van het sleutelteam vangt de ouders van de overige kinderen op in de personeelskamer, zorgt voor koffie en thee, en geeft de ouders de nodige/beschikbare informatie. Geef ouders daarna de mogelijkheid om met hun kind samen te zijn in de klas.
- Let extra op de kinderen waarvan de ouders niet aanwezig kunnen zijn.
- De verwerking in de groep is voor de kinderen een heel belangrijk stuk, probeer daarom de kinderen onder schooltijd op school te laten. Is een kind te erg overstuur en lukt het echt niet, geef dan de mogelijkheid om het mee naar huis te laten nemen.

## Organisatorische aanpassingen

- Kijk naar de activiteiten die de school de komende dagen organiseert, zoals sportdagen, excursies, verjaardagen en dergelijke. Wellicht is annulering of uitstel voor deze klas nodig.
- Herdenkingstafeltje maken in de hal met herdenkingsschrift
- Kopieer voor alle ouders de informatie: "Informatie voor ouders: Uw kind heeft iets schokkends meegemaakt" en geef deze informatie aan alle ouders.
- Geef in een brief aan de ouders aan, dat de school op bepaalde tijden open is voor een gesprek met ouders en leerkrachten ter verwerking en om vragen te stellen (met een kopje koffie/thee).
- Haal het tafeltje van de leerling niet weg
- De school is gesloten op de dag van de uitvaart, zodat iedereen in de gelegenheid is om naar de uitvaart te gaan.
- Indien de uitvaart in besloten kring is (geen teamleden/ouders/kinderen) zal de school zelf een herdenkingsdienst houden.

## B. de overige klassen

- Kleuters: Brief dicht geniet meegeven en ouders de gelegenheid geven het hun kind te vertellen.
- Overige groepen: Brief dicht geniet meegeven, vertellen in de klas (zie punt 1.)

## 3. Contacten met de ouders van de overleden leerling

### A. Het eerste bezoek

- Neem nog dezelfde dag contact op
- Maak voor dezelfde dag een afspraak voor een huisbezoek
- Ga bij voorkeur samen met iemand van het MAT, maar in ieder geval met minimaal 2 personen. (De 2e persoon heeft dan meer een passieve rol, dus wel aanwezig maar ook weer niet, dit voor de opvang van de collega)

- Houd er rekening mee dat het eerste bezoek vaak alleen een uitwisseling van gevoelens is
- Vraag naar een tweede bezoek om wat verdere afspraken te maken
- Neem voor de overige kinderen van het gezin een knuffeltje + boek mee (Stichting in de Wolken, Ik zal je nooit vergeten)

## B. Het tweede bezoek

- Vraag wat de school kan betekenen voor de ouders
- Overleg over alle te nemen stappen:
  - o Bezoekmogelijkheden van leerlingen
  - o Het plaatsen van een rouwadvertentie
  - o Bloemstuk van school
  - o Bloemen van de leerlingen
  - o Tekeningen van de leerlingen
  - o Het afscheid nemen van de overleden leerling
  - o Bijdragen aan de uitvaart
  - o Afscheidsdienst op school

## 4. Contacten met de ouders van de overige leerlingen

- Informeer de ouders van de klas van de overleden leerling en de eventuele klassen van broertje(s)/zusje(s) telefonisch en nodig ze uit voor een bijeenkomst waar onderstaande punten worden besproken.
  - o De gebeurtenis
  - o Organisatorische aanpassingen
  - o De zorg voor de leerlingen op school
  - o Contactpersonen op school
  - o Regels over aanwezigheid
  - o Rouwbezoek en aanwezigheid bij de uitvaart
  - o Eventuele afscheidsdienst op school

## Nazorg voor de leerlingen

- Biedt de ouders de mogelijkheid om op school samen te komen, zorg voor thee en koffie en geef de gelegenheid hun gevoelens te uiten. Biedt deze mogelijkheid aan tot de dag na de begrafenis.
- Informeer de overige ouders schriftelijk.

## 5. Begeleiding tussen overlijden en uitvaart

- Creëer een herinneringsplek. Haal de lege stoel/tafel niet onmiddellijk weg. Bedenk met de klas hoe je de overledene het best kunt gedenken: foto, kaars, bloemen en dergelijke
- Creëer veel ruimte voor de vragen die leerlingen hebben. Sommige leerlingen die niet zo verbaal zijn, uiten zich creatief, bijvoorbeeld door te tekenen

- Maak zo nodig gebruik van speciale lessen om met leerlingen te praten over hun gevoelens en te werken aan het afscheid nemen. Zorg ervoor, dat leerkrachten zelf goed voorbereid zijn door boekjes te lezen: "De meest gestelde vragen over kinderen en de dood" van Riet Fiddelaers-Jaspers van Stichting In de Wolken. Leerlingen hebben heel veel vragen, waarbij het fijn is, als de leerkrachten een goed en eerlijk antwoord kunnen geven.
- Geef aan ieder kind in de groep van het overleden kind een boek van Stichting in de Wolken, "Ik zal je nooit vergeten". Vul het samen met de leerlingen in of geef het mee naar huis.
- Spreek af wie het contact met de ouders onderhoudt. Stimuleer de leerlingen op bezoek te gaan als ouders dit op prijs stellen
- Ga, na overleg met de ouders van de overleden leerling, met de leerlingen aan het werk om een bijdrage te leveren voor de dienst: teksten, tekstboekje maken, muziek maken of kiezen, enz.
- Spreek af wat de leerlingen nog meer kunnen doen bij de verschillende diensten
- Bezoek de overleden leerling en vertel de leerlingen hoe de overleden leerling eruit ziet alvorens samen met de leerlingen een laatste groet te brengen. Verplicht niemand om een laatste groet te brengen. Ga met alle leerlingen na de begroeting terug naar school. Laat leerlingen hun gevoelens uiten.
- Bereid het bijwonen van de uitvaart goed voor. Vertel aan de leerlingen wat ze kunnen verwachten. Ga samen met de leerlingen naar de uitvaart en vervolgens terug naar de school waar de leerlingen terug opgevangen worden. Indien mogelijk probeer ook zoveel mogelijk ouders mee te nemen om hun kind te steunen.
- Houd rekening met cultuurverschillen. Soms willen kinderen graag mee naar de crematie, maar mogen daar niet heen van hun ouders.
- Organiseer in overleg met de ouders, een afscheidsdienst op school om zoveel mogelijk leerlingen de kans te geven afscheid te nemen. Geef bij een afscheidsdienst voor de kinderen de gelegenheid om op eigen wijze hier een bijdrage aan te leveren.

## 6. Nazorg

De nazorg is er vooral op gericht om de kinderen datgene te bieden waar ze behoefte aan hebben. Onderstaande punten moeten dan ook niet gelezen worden als vaststaande zaken, maar als aan te bieden mogelijkheden. In overleg met de kinderen/team/ouders kan dan besloten worden wat wordt gedaan.

- In de klas van de overleden leerling een foto ophangen die ieder jaar meegaat, tot het VO.
  - De tafel in de klas laten staan, totdat het goed voelt voor iedereen om het weg te halen.
  - Leerlingen van de klas een artikel laten schrijven voor de schoolkrant
  - Regelmatig tijd maken voor een gesprek met de klas
  - Ouders nog eens gaan bezoeken met enkele leerlingen als ze dat wensen
  - Met de verjaardag/sterfdag van de leerling een kaartje sturen naar de ouders.
- Directie noteert dit in agenda en houdt dit in de gaten.
- Sleutelteam zorgt voor de opvang van de meest betrokken leerlingen
  - Directie\IB-er zorgt voor begeleiding groepsleerkracht en overige teamleden.
  - Indien gewenst door de ouders: 1ste jaar een herdenkingsplechtigheid organiseren, waarop ook de ouders uitgenodigd worden. Deze plechtigheid kan worden gemaakt en verzorgd door de klas. Blijf dit doen tot de leerlingen naar het VO gaan.
  - Indien nodig schakel externe begeleiding in (schoolarts/ggd/slachtofferhulp)
  - Vermeld links in het maandnieuws zoals, [www.in-de-wolken.nl](http://www.in-de-wolken.nl) , [www.achterderegenboog.nl](http://www.achterderegenboog.nl)

- Mat leden houden leerkracht in de gaten en voert regelmatig een gesprek met de leerkracht. Indien nodig schakelt men MT-medewerkster in (personeel). De overige MT leden worden op de hoogte gehouden. Indien nodig wordt in overleg met MT en leerkracht externe begeleiding ingeschakeld.

## 7. Administratieve zaken

- Handel de administratieve zaken zorgvuldig af.
- Blokkeer alle uitgaande post betreffende het overleden kind
- Schrijf het kind uit en meldt dit aan het cfi.
- Ga zorgvuldig om met alles wat er van het overleden kind nog op school is; voor ouders zijn dit heel waardevolle zaken. Geef geen bezittingen mee aan broer of zus. Tijdens latere contacten kunnen deze bezittingen overhandigd worden aan de ouders.
- Blokkeer de ouderbijdrage en stuur ook geen rekeningen/aanmaningen meer op.
- Informeer externe contacten (schoolarts/kerk/b.v. Doe een wens Stichting e.d.)

# Protocol bij het overlijden van een leerling

2012

---

Geachte ouders/verzorgers,

Gisteren hebben wij het vreselijke bericht ontvangen, dat

....., leerling uit groep . is overleden. Wij zijn hierdoor erg geschokt en verdrietig.

Alle kinderen zijn hiervan in een groepsgesprek op de hoogte gesteld.

Wij hopen dat u thuis uw kind goed kunt opvangen als het erover wil praten. Ten behoeve hiervan vindt u achter deze brief enige informatie.

Namens de ouders het verzoek om hen nu niet thuis te bellen. Hoe begrijpelijk uw medeleven ook is, dergelijke telefoontjes vormen een zware belasting. Wel kunt u de school bellen.

Mevrouw ..... onderhoudt het contact met de familie en zal ons verder op de hoogte houden.

Als er meer bekend is over hoe wij afscheid kunnen nemen van ..... , berichten wij u hierover.

Met vriendelijke groet,

Het team van



# Protocol bij het overlijden van een leerling

2012

Geachte ouders/verzorgers,

Dit weekend hebben wij het vreselijke bericht ontvangen, dat .....(leerling uit groep .) is overleden. Wij zijn hierdoor erg geschokt en verdrietig.

Alle kinderen van groep .....worden .....in de groep door de leerkracht op de hoogte gesteld. De kinderen van groep .. en hun ouders zijn zondag op school geweest en zijn op de hoogte gesteld.

Wij hopen dat u thuis uw kind goed kunt opvangen, als het erover wil praten. Ten behoeve hiervan vindt u achter deze brief enige informatie.

Namens de ouders het verzoek om hen nu niet thuis te bellen. Hoe begrijpelijk uw medeleven ook is, dergelijke telefoontjes vormen een zware belasting. Wel kunt u de school bellen.

.....onderhoudt het contact met de familie en zal ons verder op de hoogte houden.

Wij hebben in de centrale middenruimte op het podium een herdenkingshoekje voor ..... gemaakt. Daar kunt u zelf of met uw kind gaan kijken. Er ligt een herdenkingsmap op tafel, waarin iedereen iets mag schrijven, tekenen of neer mag leggen.

Kinderen krijgen ook in de klas de gelegenheid iets te maken.

De hele week staat de koffie en thee voor u klaar en is er de gelegenheid het verdriet met elkaar te delen:

- In de ochtend van 8.30 uur tot 9.30 uur
- In de middag van 15.00 uur tot 16.00 uur.

.....**zal de school gesloten zijn.**

Het hele team zal dan naar de crematie van..... gaan.

Met vriendelijke groet,

Het team van

# Protocol bij het overlijden van een leerling

2012

Geachte ouders,

De plechtigheid voor de begrafenis van .....

zal plaatsvinden in de aula van de algemene begraafplaats .....

te .....,

op ..... dag en tijdstip .....

Na de begrafenis is er gelegenheid tot condoleren in de ontvangstkamer van de begraafplaats.

Alle teamleden zullen hierbij aanwezig zijn.

Na contact met de familie kan ik u medelen dat ouders die met hun kind(eren) afscheid willen nemen hierbij ook uitgenodigd zijn.

Het zal duidelijk zijn dat u een dergelijke beslissing zelf moet nemen omdat u het beste weet wat een dergelijke plechtigheid kan losmaken bij uw kind(eren).

Omdat alle leerkrachten naar de begrafenis gaan, hebben alle kinderen deze dag vrij.

Wij kunnen ons voorstellen dat de verwerking van deze tragische gebeurtenis in sommige gevallen niet zonder problemen verloopt. Bij vragen of moeilijkheden met de verwerking kunt u contact met ons opnemen.

Het team van

## UW KIND HEEFT EEN SCHOKKENDE GEBEURTENIS MEEGEMAAKT;

### INFORMATIE VOOR OUDERS

*Soms krijgen kinderen (plotseling) te maken met dood, geweld of een vreselijk ongeval. Dat kan hen diep raken. Kinderen hebben tijd nodig om dit te verwerken. U als ouder of verzorger kunt hier bij helpen.*

#### Hoe zien kinderen de dood?

Hoe kinderen de dood zien hangt af van hun leeftijd.

*Kinderen van 3 tot 6 jaar* kennen het verschil tussen leven en dood. Ze gebruiken het woord 'dood' in hun spel. Bijvoorbeeld: Jij bent dood, je moet blijven liggen. Kinderen van deze leeftijd weten dat mensen en dieren dood kunnen gaan. Maar ze begrijpen nog niet dat dit voor altijd is; ze verwachten dat de dode gewoon weer terugkomt. Als er iemand is overleden, stellen ze veel vragen. Bijvoorbeeld: kan hij niet meer lopen, kan hij nog wat horen als ik wat zeg, wordt hij nou niet vies in de grond?

*Kinderen van 6 tot 9 jaar* beginnen te begrijpen dat de dood voor altijd is. Iemand die dood is komt nooit meer terug. Wat dood-zijn precies inhoudt weten ze nog niet. Ze beginnen te beseffen, dat iedereen dood kan gaan, dus ook de mensen van wie ze houden. Dit maakt hen bang. Als ouders even weggaan kan een kind vragen: komen jullie wel weer terug? Op deze leeftijd stellen kinderen vragen over de kist, de begrafenis en het kerkhof. Ze willen ook weten wat er na de dood gebeurt.

*Kinderen van 9 tot 12 jaar* weten dat alles wat leeft eens dood zal gaan. In deze leeftijd worden kinderen steeds minder afhankelijk van volwassenen. Om niet te kinderachtig te lijken, vragen ze meestal weinig aandacht voor hun angst en verdriet.

#### Praten met kinderen over de dood en de overledene

Praat met uw kind over de dood en degene die dood is. Probeer zo duidelijk mogelijk uit te leggen wat 'dood' precies is. Vooral bij heel jonge kinderen is dit erg belangrijk, want anders halen ze zich van alles in hun hoofd. Vertel dat iemand die dood is niets meer voelt. Hij voelt dus geen pijn en heeft het ook niet koud.

Leg de dood *niet* op de volgende manieren uit:

- Dood zijn is slapen, maar dan voor altijd. Uw kind kan dan bang worden als het zelf moet slapen. Slaap en dood zijn twee verschillende dingen.
- Dood gaan is op een verre reis gaan en nooit meer terugkomen. Ook dit is voor een kind lastig; het voelt zich in de steek gelaten. Waarom mocht uw kind niet mee? Het vriendje of de leerkracht kwam toch altijd terug als hij op reis ging?
- Iemand gaat dood, omdat hij zo ziek is. Vooral kleine kinderen weten niet wat het verschil is tussen erge en minder erge ziekten. Als uw kind zelf eens een griepje heeft, kan het bang worden om dood te gaan. Een goede uitleg is daarom nodig. Bijvoorbeeld: een beetje ziek zijn betekent niet dat je dood gaat. Maar soms is een lichaam zo kapot, dat het niet meer gemaakt kan worden.

Geef eerlijk antwoord op vragen van uw kind. Als u dingen niet vertelt, gaat uw kind er zelf over fantaseren. Dat is vaak erger dan de harde waarheid.

U hoeft niet op alle vragen een antwoord te hebben. Ook volwassenen weten niet alles en vinden het soms lastig om over bepaalde dingen te praten. Uw kind mag dit best merken, u mag best zeggen 'Ik weet het niet, maar ik denk ...'.

## De verwerking

Kinderen verwerken een plotselinge dood ongeveer op dezelfde manier als volwassenen. Maar kinderen zijn nog niet volwassen en hebben uw steun daarom hard nodig.

Veel kinderen spelen de gebeurtenis na; ze zijn druk bezig met poppen, auto's en verkleedkleden. Dit is een goede manier om het sterfgeval te verwerken.

Zelf iets maken helpt kinderen ook om de dood een plaatsje te geven. Bijvoorbeeld: iets tekenen of iets knippen en in elkaar plakken. U kunt uw kind daarbij helpen door bijvoorbeeld samen een brief te schrijven als afscheid of samen een tekening te maken voor de ouders van degene die overleden is.

Let op uw kind als het kijkt naar bepaalde tv-beelden en foto's in de krant. Hoe reageert uw kind hierop? Sommige beelden kunnen de nare ervaring erger maken. Bijvoorbeeld: een vreselijke foto van een ongeluk met een vliegtuig of tv-opnames van een oorlog. Vlak na een vreselijke gebeurtenis is het niet goed dat een kind veel van deze beelden ziet.

Laat uw kind vlak na een vreselijke gebeurtenis niet te lang alleen, maar geef het wel de ruimte om zich zo nu en dan even terug te trekken. Laat uw kind weten dat u in de buurt bent en blijft.

Het meegaan naar de begrafenis of crematie kan helpen bij het afscheid nemen. Uw kind moet van te voren wèl weten wat het kan verwachten.

## Wat zijn normale reacties van kinderen op een sterfgeval?

Kinderen reageren verschillend op een (plotseling) sterfgeval. Het ene kind huilt veel en wil er over praten. Het andere kind gaat woest spelen of wordt heel druk. Weer een ander kind wordt stil en trekt zich terug.

Normale reacties op een sterfgeval zijn:

- stiller zijn dan anders;
- heel druk doen;
- minder interesse voor dingen hebben;
- onrustige slaap, nachtmerries;
- angstig gedrag, niet alleen durven zijn;
- om kleine dingen huilen of boos worden;
- minder goede cijfers op school;
- weer in bedplassen of weer duimzuigen;
- lichamelijke klachten zoals hoofdpijn en buikpijn;
- hangerig zijn;
- zich schuldig voelen over wat er gebeurd is;
- dingen doen of beslissen die het anders nooit zou doen.

Als u merkt dat uw kind anders doet, praat er dan over. Laat uw kind zijn eigen verhaal vertellen.

# Protocol bij het overlijden van een leerling

2012

Wat hoorde het, zag het en rook het? Wat dacht en voelde het? En wat deden of zeiden anderen?

Het belangrijkste voor alle kinderen is dat ouders tijd voor hen nemen. Tijd om te praten en tijd om samen iets te gaan doen.

Soms merken ouders niet, dat hun kind bezig is met wat er gebeurd is. Een kind droomt er bijvoorbeeld over, maar vertelt dit niet. Het gebeurt bijna nooit dat een (plotselinge) dood geen indruk maakt. Blijf daarom goed kijken en luisteren naar uw kind.

Sta uw kind tijdelijk toe, dat het zich anders gedraagt. Bijvoorbeeld: woest spelen en af en toe niet luisteren. Maak daarover een tijdje geen ruzie.

## Hulp

Het kan zijn dat u zelf zo geschrokken bent dat u uw kind niet goed kunt helpen. Zoek dan hulp voor uzelf en zorg ook dat uw kind zijn of haar verhaal ergens kwijt kan.

Zoek hulp voor uw kind als het na een paar maanden nog niet weer de oude is. U kunt contact opnemen met:

- uw huisarts
- op de site van: [www.in-de-wolken.nl](http://www.in-de-wolken.nl)
- of het telefonisch spreekuur van de GGD Flevoland: 088-0029920.  
Ons contactpersoon bij de GGD is Gerda Wolf.